

BÖLÜM III

İLETİŞİM, KİTLE İLETİŞİMİ, İNSAN VE TOPLUM BAĞI

Bu bölümde, iletişim, kitle iletişimi, insan ve toplum arasında bağlar kuruldu. Böylece kitle iletişiminin iletişim ve insan tarihindeki yeri belirlendi. Bu belirlemeyle kitle iletişiminin “ne olduğu” ve “aitliği” açıklandı. Kuramlar bu tarihsel yapının doğasına bağlı olarak, onu belli çerçeveler içinde açıklamak için vardır. Dolayısıyla, kuram insanı kitle iletişiminden geçerek ve kitle iletişimini insanla olan ilişkisinde sistemli bir biçimde açıklamaya çalışırken, içinde bulunduğu zamanın ve iletişim teknolojilerinin gelişme tarihiyle anlam kazanır.

İLETİŞİM, İNSAN VE TOPLUM

Dörde karşı bir oyla geçen bir doktora savunmasında, 23 sayfalık raporla tezi değerlendiren ve olumsuz oy kullanan üye şöyle diyor:

Bu doktora tezi başından sonuna kadar yanlışlarla dolu; tezin tezi yok; aday araştırma tasarımı, ölçme, analiz, değerlendirme ve sonuç sunma hakkında en temel bilgilere bile sahip değil; temel tasarım, ölçme ve istatistik kurallarını çığnemiş; cinsiyet dışında tüm ölçekler yanlış; yapılan tüm istatistikler, o testin koşullarını karşılamadığı için, yanlış; Adayın bağımlı ve bağımsız değişken ve değişkenler arası analiz hakkında hiçbir doğru bilgisi yok; “seçmenlerin oy vermelerine etki eden” bağımsız değişken olarak sunulan beş değişkeni (örneğin, parti bağımlılığı) ile bağımsız değişken olarak sunulan eğitim düzeyi, meslek, aylık gelir ve cinsiyeti keyfi olarak karşılaştırmış; aday çoklu regresyon analizini, çoklu bağımlı değişkenlerle çoklu bağımsız değişkenler arası karşılaştırma sanıyor; faktör analizi tasarımı yapmaksızın, faktör analizi yapılacağını sanıyor; tablo kullanım koşullarını bilmiyor; ampirik araştırma tasarımı yapmaya çalışmış ama tasarımda ampirik süreçlerin tüm kurallarını çığnemiş; tezin girişi giriş değil, çünkü bilgi birikiminden faydalanan gerekçeli bir sunum yoluyla konusunu, amacını ve önemini belirlememiş; yöntemde olması gereken açıklamalar yok ve olanlar da yanlış; Erzurum’da toplanan data için pilot incelemeyi Ankara’da yapmış; gerekçeli hipotez geliştirmeden, bulgular bölümünde, her analiz için bir hipotez uydurmuş; daha kötüsü “ilişki sunan hipotezler” ortaya atmış ve bu hipotezler için t-testi ve Anova yapmış ki bu ciddi bir diğer hatadır; sonuç bölümünde hiçbir sonuç sunmamış, sadece bulgular bölümünde sunulanları farklı cümlelerle tekrarlamış. Aday sonuç nasıl çıkarılır bilmiyor. Tez tümüyle geçersiz.

Tezi savunan öğrencinin bazı yanıtları (ki bu yanıtlar, adayın hem bilmediğini hem de, ısrar ettiği için, bilgiçlik tasladığını göstermektedir):

- Seçmenlerin aylık geliri, eğitimi, yaşı nominal ölçek ile test edilmiştir ve burada bir hata yoktur, çünkü bu değişkenleri gruplandırımdım. (Not: aylık geliri veya yaşı gruplandırırsan, nominal ölçek elde etmezsin)
- Evet, ANOVA ve T-testi ilişki testidir. (Not: hayır, değildir).
- Örneklem evrenden çıkarılır. “Nüfus” olmaz, çünkü nüfus Erzurum’da çoluk çocuk herkesi kapsar. (Not: Tümüyle yanlış).
- % 95 güven aralığında güvenilirlik testi yapılmıştır. (Not: Aday “confidence interval” belirlemesi yapmamıştır; p değerini “güvenirlik aralığı” sanıyor; yani, en temel bilgiyi bile doğru bilmiyor).
- ANOVA ve bağımsız değişkenler T-testi yaptım. (Not: yanlış, çünkü Bağımsız t-testi için iki ve ANOVA için ikiden fazla nüfustan ayrı ayrı örneklem alınması gerekir: aday bunu yapmamış; bağımsızlık ilkesini çiğnediğinin farkında bile değil; çok daha kötüsü, aday değişkenleri karşılaştırdığını sanıyor; aday “grubu” değişken sanıyor).
- 1 (Hiç ilgilenmem) ile başlayan, orta noktası 5 olan ve 10 ile (çok ilgiliyim) ile biten bir ölçek interval ölçektir. (Not: hayır, iki yönlü kademeli bir ölçektir; ayrıca, dengesiz bir ölçektir).
- “Hiç ilgilenmem” ile başlayan bir Likert tipi ölçeğin orta noktası “fikrim yok” seçeneğidir ve diğer uç da “çok ilgilenirim” seçeneğidir. (Not: yanlış; orta nokta asla “fikrim yok” olmaz; “fikrim yok” yansızlığı anlatmaz; fikri olmadığını anlatır; “Hiç ilgilenmem” ile başlayan bir ölçmenin diğer ucu “çok ilgilenirim” değildir).
- “Kemalist/Atatürkçü, Milliyetçi, İslamcı, Sosyal Demokrat, Sağcı, Liberal, Solcu, Diğer” ideolojik kimliği ölçen ölçektir (Not: bu ölçme “mutually exclusiveness” kuralını çiğnediği için tümüyle geçersizdir).
- “İşçi, Memur, Esnaf, Serbest meslek, Emekli, Ev hanımı, Öğrenci” seçenekleri “Mesleğiniz nedir?” sorusunun ölçekleridir. (Not: Yanlış).
- “Üç seçenekli, siyasal konularda en fazla kullanılan ve güvenilen bilgi kaynakları,” “Siyasal düşüncelerin oluşmasını” gösterir. (Not: Hayır; siyasal düşünce oluşumu üç seçeneğe indirgenemez; “exhaustiveness” kuralı çiğnenmiş; en fazla kullanılan ve güvenilen kaynaklar, bir siyasal oluşumu anlatmaz; güvenilir kaynak, sadece, eğer kaynağın ideolojisi somut ise, belki kişinin ideolojik yöneliminin göstergesi olabilir).

Yukarıda sunulan, tek bir kişiye özgü değildir; Türkiye’de yüksek lisans, doktora ve doçentlik gibi jürilerde neler olduğunun tipik bir örneğidir. “Kuram kağıt üzerinde yazılandır” diyen doktora öğrencisinden başlayarak, “haber üretilmez, yayılır” diyecek (ve öğrencinin tezini bu tür yanlış nedenlerle reddedecek) kadar temel bilgiden yoksun doçentlere; bir tezde aynı anda keşif tasarımı ve regresyon analizi gerektiren

tasarım yapılabileceğini ısrarla belirten, “emekli, ev kadını, esnaf, serbest meslek sahibi” seçeneklerinin “meslek” değişkeni olduğunu iddia eden, “birbirini karşılıklı dışarıda bırakma” kuralından haberi olmayan (ama araştırma yapıp para kazanan) profesörlere kadar her seviyede bu feci durumu görürüz. Bu egemen yapı, üniversiteye dolmuş cahillerin yaptığı eğitimle “köşe-dönmece geri-bırakılmışlığın geliştirilmesini” yaygınlaştıran yapıdır. Bu yapının içinde bulunduğu diğer yapılara bir göz atalım:

- “Faiz ve kredili satış haramdır” sözüne karşı, “alan razı veren razı” diyen tüccarın ve aynı malın fiyatının 56 ile 175 lira arası değiştiği bir ticari ahlak ve bu ahlakın iletişiminin olduğu bir yapı var.
- Bu yapıda “kazıklanıyorsun” dediğinde, “olsun, o Müslüman” diyen veya “biliyorum, ama alıyorum; cimriliği bırak” diye yanıt verenler çok. Aynı zamanda “yanlış dayanışma” da çok.
- Dış politikası bağımlılığa ve iç politikası ırkçılığa, ranta, laf ebeliğine ve inanç sömürüsüne dayanan bir siyasal kültür var.
- Ahlakı içki ve sekse indirgeyen ahlaksız bir ilişki kültürü var.
- Belediye başkanlarından başbakanlarına kadar, kurumlarda aldıkları maaşla bin yılda biriktiremeyecekleri kadar servete sahip olanların olduğu ve bu kişilerin oy, dua ve destek topladığı bir yapı var.
- “Nereden buldun” yasası gibi tedbirleri getirmeye çalışanların hemen harcandığı bir egemenlik kurulmuş.
- Doğruyu, haklıyı, iyiyi sunan ve savunanların, kötülendiği, çamurlandığı, şantaja uğradığı ve marjinalleştirildiği, “doğruyu söyleyeni dokuz köyden kovarlar” sözünün meşru-yapıldığı bir yapı var.
- Ruh ve vicdanı kirlenmiş bir insanlık durumunun egemenliği var.
- Bu kirlenmiş egemenliği yaratanın “dil” olduğu uydurusunu sunanlar giderek artıyor; (aslında dil, bu kirlenmişliğin dilidir).

Bu insanlık durumunda, elbette iletişim mesaj gönderme ve alma olarak tanımlanacaktır ve çoğunluk etki ve söylem üzerinde duracaktır. Elbette etik “prensiplere” ve ahlak da “alkole” ve “belden aşağıya” taşınacaktır; böylece asıl/öz üzerinde durulmasın ve kervancı rahatlasın.

İnsan tarihi aynı zamanda iletişim tarihidir. İletişim insanın ve toplumun var oluşunun zorunlu koşuludur. İletişim olmaksızın insanın kendi ve toplumsal varlığını sürdürmesi olanaksızdır. İnsan kendini ve toplumunu üretebilmek için giriştiği etkinliklerde hem doğal hem de kendi yarattığı teknolojik araçları kullanır. Bu kullanımın olması, örgütlenmesi, yürütülmesi, tutulması, geliştirilmesi ve gereğinde değiştirilmesi ancak iletişimle gerçekleşebilir. Yapay araçlarla kurulan ve sürdürülen ilişki ve iletişime teknolojiyle aracılanmış ilişki ve iletişim denir. İletişim bu ilişkinin var olmasının ve yürütülmesinin zorunlu koşuludur.

Dolayısıyla ilişki iletişim değildir, fakat ilişkinin varlığı iletişime bağlıdır. Diğer bir deyimle, iletişim ilişkinin kendisi değildir, fakat ilişkinin var oluşunu belirleyen zorunlu öğelerden biridir.

Suyun oluşması için hidrojen ile oksijenin belli koşullarda ve oranda birleşmesi zorunluluğu gibi, belli yer ve zamanda insanın kendisiyle ve dışıyla ilişkisinin oluşması, yürütülmesi ve gelişmesi için iletişim zorunludur. İletişim ile bir gereksinimi gidermek (bir amacı gerçekleştirmek) için gerekli faaliyetin yapılması düşünülür, planlanır, yürütülür, sonuçlandırılır. Dolayısıyla, iletişim ile hem kendi yaşamımızı hem de ilişkide bulduğumuzun yaşamlarını (ve onların bizim yaşamımızı) yönetme ve yönlendirme işini yaparız. Bir gereksinimi gidermek için olası seçenekler arasında seçim yapınca, bu seçimle yönetsel bir karar vermiş oluruz. Bu seçimle başlayan faaliyetler ağında, sürekli iletişim, dolayısıyla yönetsel kararlar ve uygulamalar vardır. Bir gereksinimi giderme bir diğer insanla birlikte olacaksa veya bir insandan geçerek olacaksa, bu gereksinimi giderme kararları ve faaliyetleri, hem kendimizi hem de diğerini yönetmeyi gerektirir. Dolayısıyla, her iletişim yönetseldir. İletişimde yönetsellik olmaması, apolitik olma iddiasına benzer: Apolitik iddiasının kendisi politiktir. İletişimin yönetsel karakteri, insanların toplum hayatıyla değişir ve gelişir.

İletişimi doğru anlamak ancak belli yer ve zamandaki ilişkiyi kendi tarihselliği ve doğası içinde anlamakla mümkündür. Bir dostluk ilişkisinin kurulması ve yürütülmesi ancak dostluk iletişimi tarzlarıyla kurulup geliştirilebilir. Bir düşmanlık ilişkisi, bu ilişkinin yaratılmasını ve sürdürülmesini sağlayan düşmanlık iletişim tarzlarıyla oluşur ve gelişir.

Konuşma bir iletişimsel eylemdir; fakat konuşmanın kendisi asla iletişim değildir. Yürüme bir iletişim eylemi değildir; ama iletişim olmaksızın yürüme eylemi asla yapılamaz. Dil veya söz kendi başına bir iletişim değildir, olamaz. “Dil dışında gerçek olması veya olmaması” için, dili kullanan insanın bunu söylemesi gerekir. Dolayısıyla iletişimi, dili ve anlamı üreten insandır. Her ilişkideki anlam sosyaldir. Hiç kimse sosyalin dışında kendine özgü anlam ve ilişki üretmez, çünkü ne kendisi ne de düşüncesi sosyalin dışındadır. Bir işaretin veya sesin dil olabilmesi için, onu kullananlar arasında anlamı üzerinde anlaşma olması gerekir. Aksi takdirde, bir el hareketinin veya bacak bacak üzerine atmanın hiçbir anlamı yoktur. Doğal araç olarak dilini üreten insan, aynı zamanda kendini de biçimlendirir. Bu biçimlenme dilin kullanımından veya doğasından değil, dilin desteklediği üretim ve ilişkiler düzenindedir. “Yemek duası” öğretilen ve dua eden çocuğu biçimlendiren dil değil, bir teolojik egemenliğin kendini sürdürme pratiğidir. Bu pratik dili kullanan (dua eden veya etmeyen) insandan geçerek ifadesini bulmaktadır.

İLETİŞİM, KİTLE İLETİŞİMİ, İNSAN VE TOPLUM

İletişim ilişkinin doğasına ve kullanılan araçlara göre çeşitli biçimler alır. Bu biçimlerden biri de kitle iletişimi olarak isimlendirilen yönetsel iletişimdir. Kitle iletişimi, yönetici siyasal ve ekonomik güçlerin yönetilenleri yönetme ve kontrol etme faaliyetlerinin bütünleşik bir parçasıdır. Dolayısıyla, bir insan topluluğunda, o topluluğu yönetenlerin yönetilenlerle olan ilişkisini düzenlemesi olan kitle iletişimi (a) teknolojiyle aracılanmamış olabilir veya (b) teknolojiyle aracılanmış olabilir.

Kitle iletişimi iki temel tanımlayıcı kavramdan oluşmaktadır. Kitle ve iletişim. “Kitle” kavramı, birbirinden kopuk, bağımsız, atomlaşmış, çok sayıdaki insanlar olarak tanımlanır. Radyo dinleyicileri, gazete okuyucuları ve televizyon izleyicileri birbirinden kopuk, bağımsız, atomlaşmış bireyler değildir; toplumsal üretim ilişkileri içinde oluşmuş ve ortak özelliklere sahip insanlardır. Dolayısıyla, kitle iletişimindeki “kitle” kavramının somut tanımı ancak, hangi kitle iletişimi, nerede ve ne zamandaki kitle iletişimi sorularına yanıt verildiğinde daha sağlıklı yapılabilir.

Kitle iletişimindeki “İletişim” kavramı kesinlikle diyalog, alışveriş, paylaşma gibi karşılıklılığı ifade eden bir ilişki kurmayı anlatmaz. Aksine, kurumsallaşmış, örgütlü, yönetsel sembolsel/düşünsel içeriği üretme ve dağıtmayı anlatır. Kitle iletişiminde, bir iletişimi demokratik yapan hiçbir öge yoktur. Kitle iletişiminde ürünün ne zaman, nerede, nasıl ve hangi koşullarda üretileceğine ve içeriğinin nasıl dolduracağına “üretenler” karar verir. Teknolojiyle aracılanmamış kitle iletişiminde, kitle iletişimini üreten ve dağıtanlar, örneğin örgütlenmiş dinin günlük pratiğini yapanlardır. İçerik ilahi güç tarafından belirlenmiştir ve kullara kalan ilahi gücün istediği yönde günlük pratiği yerine getirmektir. Bu pratik içinde, vaaz vermeden, dini törenlere ve adak adamadan kurban kesmeye kadar çeşitlenen faaliyetler ve bu faaliyetleri meşrulaştıran, oluşturan ve sürdüren iletişimler vardır. Özlüce, kitle iletişimi, yönetsel iletişimdir ve bu örgütlü yapıların kendilerinin ve kendisini var eden diğer yapıların yönetsel amaçlarını gerçekleştirmek için vardır. Teknolojik araçlarla aracılanmaya başlamasıyla birlikte, kitle iletişimi medya endüstrisi denen örgütlü teknolojik bir yapı haline dönüşmüştür.

Kitle iletişiminde, sembolsel/düşünsel içeriğin üretimi ya doğrudan yöneten güçlerin kontrolü altında yapılır ya da dolaylı olarak. Doğrudan kontrol, içeriğin nasıl olacağını doğrudan belirlemeyle yapılır: Bu belirleme, örneğin feodal düzende olduğu gibi, teolojik çıkarları gerçekleştiren anlatı dışında içerik üretme günah ve suç olarak nitelenir. Dolaylı kontrol ile belirlemede, belli ücret karşılığı yönetici sınıflarca çalıştırılan profesyonel kadrolar, yöneten güçlerin çıkarı için içeriği belirlerler ve

biçimlendirirler. İçerik ürün içinde materyalleşir ve ürün emtialaşır: İletişimin ürünü pazar için üretilir, dolayısıyla pazarda satılan-alınan mal olur. Sembolsel ürünün pazar değeri, tüketicinin izleme seviyesine göre “reklam fiyatı” biçiminde belirlenir; gazetede “yer” ve televizyonda “zaman” olarak reklam verene satılır. Bunlara ek olarak, şifreli kanalları seyredilebilmek için para ödenmesi gibi sistemler kurulmuştur.

Kitle iletişimi, eğlencesinden haberlerine kadar tüm içeriğiyle, siyasal, ekonomik ve kültürel güç yapılarının çıkarlarına uygun biliş, duyu, inanç, tutum ve davranış yönetimi işi yapmak için kullanılır. Bu yapılrken sadece içerik doldurma ile yetinilmez; sürecin her aşaması kontrol edilmeye çalışılır. Örneğin, üretim ile tüketim arasındaki bağ yapısal olarak kopartılır. Hem iletişimi üretme araçlarına, olanaklarına, haklarına ve gücüne sahip olanlar ve bunlara sahip olmayanlar ayırımı ortaya çıkar. Hem de üretilen bağlam ile tüketilen bağlam ayrı zaman ve mekan karakterine sahiptir: üretim ve tüketim ayrı zaman ve mekanlarda olur. Üretim olanak ve koşullarını kontrol edenler üretimi insanları çalıştırarak yaptırırlar. Üretilen ürün özel mülkiyetin malıdır. Ürünün üretimini yapanlar ücretlerini alarak üründen yabancılaşırlar.

Özölce, aracılanmış ve aracılanmamış kitle iletişimiyle gerçekleştirilen kitleleri yönetme pratikleri, kitlelerin egemenliği benimseme ve yaşatma pratiğidir. Bu pratikte, kitle iletişimi, “gönderen mesaj gönderir ve alıcılar da alır, mesajı anlamlandırır/çözümler ve geri-besleme yapar” gibi mekaniksel basitlik değildir. Yönetimsel kitle iletişimi, kişiler arası ve kişinin kendi kendine iletişimlerinden (kendi ve diğeriyle çeşitli yer ve zamanda yaptığı ilişkilerden) geçerek, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal iletişimin, kısaca, bir toplumsal yapının yeniden üretilmesi demektir. Aksi takdirde, eski çağlardaki sayısız tabletin hazırlanması, firavunların mezarlarının yapılması veya Haçlı seferlerine kitlelerin katılması, kaba güçle bile gerçekleştirilemezdi, çünkü gücünün mülkiyetini koruyacak ve gücü köleler üzerinde uygulayacak köleler gerekir.

TEKNOLOJİYLE ARACILANMAMIŞ İLETİŞİM

Aracılanmamış insan iletişimi yoktur. Düşünme beyinle ve konuşma ise sözle, sesle, işaretle, gözle, kulakla, şifrelerle ve doğa koşullarıyla aracılanmıştır. Teknolojiyle aracılanmamış iletişim, yapay-araç kullanmaksızın yapılan iletişimdir.

Teknolojiyle aracılanmamış kitle iletişimi, yönetici güçlerin yönetsel/yönetimsel amaçları için yapay-araç olmadan insanları kullandığı iletişimdir. Yani, yapay-araç kullanmaksızın, yönetici sınıfların kitleleri yönetmelerinde kullandıkları iletişim tarzıdır.

Bu tür yönetsel iletişimde, sadece sözlü iletişimin olduğu zamanlarda, sözün (örneğin Tanrının veya yönetenin sözünün) insan aracılığıyla yayılması ve bu yolla insanlarda ortak bilincin tutulması, sözün dualarla, ayinlerle, adaklarla, oyunlarla, sözlü ağıt, masal ve destan anlatılarıyla sürekli yeniden-üretilmesiyle oluyordu. Kitle iletişimiyle, eski çağlar ve eski imparatorluklardan beri, sözden, yazıdan ve görüntüden geçerek kitlelerin bilişlerinin ve davranışlarının biçimlendirilmesiyle yönetilmesi garantileniyordu, kolaylaştırılıyordu. Örneğin ilk imparatorluklarda kitleleri toplayan büyük tiyatrolar ve arenalarla sağlanan yönetsel bilme ve duygular, günümüzdeki futbol maçlarındakiyle aynı temele dayanır. Yönetim için yazılan yüz binlerce tabletler için yapılan iletişimler böyledir. Bu tabletlerin veya firavunların mezarlarının yapılışı ve bunların bilişlere işlenmiş anlamını tüm ülke insanı biliyordu. Bu bilme birbirini destekleyen sözü ve sözsüzü (ve yazılıyı) birlikte içeren birçok yönetsel faaliyetler ve bu faaliyetlerin anlamlandırılmasından geçerek sürekli yeniden-üretiliyordu. Teknolojiyle aracılanmamış kitle iletişiminin en çok bilineni, örgütlü dinle olan inanç yönetimidir. Az bilinenleri ise, kitleleri kendi-köleliklerine, efendileri için çalışmaya, yönetenler için (savaş dahil) üretim yapmaya “yatkın” kılan iletişimlerdir.

Evleneceği kadını “kullanmada” ilk hakkın feodal beye ait olduğuyla ilgili ilişkisel pratiğin ve bu pratiğin beyinlere ve davranışlara işlenmişliğiyle gelen yeniden-üretimi düşünün: Bir köylü evlendiği eşi üzerindeki ilk kullanım hakkının da kendine ait olduğunu düşünemez bile; düşünenler düşündüğünde kendini suçlu hisseder; eğer düşünür ve kendini haklı hissederse, bu mücadele demektir; kölelerden/köylülerden biri onu gerekirse öldürür. Bu tür güçlü kitle iletişimi çağımızda teknolojiyle aracılanmış iletişimi kontrol edenlerin düşlediği bir kitle iletişimidir.

Teknolojiyle aracılanmamış iletişim tarihi, insanın kendi yaşamını kendisinin düzenlediği/yönettiği koşullardan başlayarak egemenliklerin kurulduğu ve mücadelelerin verildiği koşullara doğru olan bir değişimi anlatır.¹ Kitle denecek kadar sayıda insanların yönetildiği koşulda, yönetimin yönettikleriyle iletişimi kitle iletişimi olur; ille ki kapitalist üretim biçimiyle oluşturulan “kitlenin” olması gerekmez.

İnsanlık tarihine bakıldığında insanların aralarında ilişkiyi yürütmek için önce işaretler ve sinyaller kullandıkları görülür. Bu tür iletişim, zamanda ve yerde beraberliği, gözle görmeyi ve çağırma, kulakla duymayı gerektirir. Elle işaretler ve dürtme iletişimiyle yürütülen ilişkilerin olduğu dönem, insanların örgütlü yapılar kurmadığı ve örgütlü ilişkiler yürütemediği, sadece birlikte yaşamak zorunda kaldığı dönemlerdir.

¹ Ayrıntılı bilgi ve kaynaklar için bkz. Erdoğan (2001) İletişimi Anlamak.

Sinyaller ve işaretler insanlar arasındaki ilişkide, insanın kendini ve çevresini anlamlandırmada (örneğin adlandırmada) yetersiz kalmaya başlayınca, çağırımların çeşitlendirilmesi ve seslerin kullanımında farklılaşmaların olmasıyla konuşmaya doğru bir gelişme başlamıştır. Diğer bir deyimle, işaretler, dürtmeler ve çağırma sesleriyle ilişkilerini kuran ve yürüten insan, yaşam koşulları üzerinde aklını kullanmaya başladığı andan itibaren kendi tarihini yapmaya (toplumu ve kültürünü) yaratmaya başlar. Bunu CroMagnon insanı yaptı: Çakmaktaşını kullanıyor ve yontarak aletler yapıyorlardı. Muhtemelen, CroMagnon'ların kuzeni olan Neanderthals bunu yapamadılar ve kendilerini ve ilişkilerini düzenleyerek yaşamlarını sürdürebilecek becerileri, faaliyetleri ve örgütlenmeyi yaratamadıkları için yok oldular. Elle işaretlerin, dürtmenin ve seslenmenin, günlük yaşamı sürdürmede yetersiz olmasıyla birlikte, seslenmeyi çeşitlendirmeden geçerek konuşma başladı. Böylece, insanın yaşam tarihinde alfabetesi olmayan sözlü iletişim geleneği başladı. İnsanın uzun varoluş tarihinin ancak son 6000 yıl öncesinden beri, alfabeye (semboller, ikonlar ve indekslerle) sözlü iletişim geleneği Çin, Sümer, Mısır ve Maya medeniyetlerinde başladı ve gelişti.

İnsanların milattan önce 90 ile 40 bin yılları arasında konuşmayı geliştirdikleri ve 35.000 yıl kadar önce konuşmaya başladıkları tahmin edilmektedir. Böylece sinyaller ve işaretler döneminden, sözün baskın olarak kullanıldığı sözlü gelenek dönemine geçilmiştir. Bu gelenekte egemenlik, sözü söyleyen güçle ve sözün içeriği üzerinde kurulan kontrol ile sağlanır. Bu kontrol kimin iletişimi başlatacağı veya başlatamayacağı, kimin içeriği belirleyip belirleyemeyeceği, kimin iletişimin akışını durdurup durduramayacağı, kimin iletişimin içeriğini değiştirip değiştiremeyeceği, kimin iletişimin amacına uygun hareket edeceği, uygun hareket etmezse, ne tür cezayla karşılaşacağından geçerek olur. Örneğin, efendi söyler, köle dinler ve yapar; fakat köle iletişimi başlatamaz; köle efendisinin sözünü soruşturamaz.

Sözlü gelenek, bir önceki neslin aktardığı ve bu neslin deneyimleriyle kazandığı bilgileri, sonraki nesle aktarmayı da beraberinde getirir. Böylece, egemenlik ve mücadele koşulları yeniden üretilir.

Yazının gelişmesi Mısır'da ikonsal temsil ve Sümerlerde semboller kullanan çivi yazısıyla başladı. Mısır'ın tarzı kaybolurken, Sümerlerin sembollerle başlattığı alfabe gelişerek dünyada yayıldı. Böylece, söze semboller eklenirken, sözün yazıyla kaydı başladı.² Yazının bulunması ve kullanılmasındaki itici ve biçimlendirici güç siyasal-ekonomik yönetimdi: Amaç ekonomik ve siyasal ilişkilerin yönetimi.

² Fazla bilgi için bkz: <http://www.sron.nl/~jheise/akkadian/Welcome.html>

Yazılmış olanların içeriğinin ne olacağı ve olmayacağını belirleyen, yazıyı kullanan güç yapısıdır: Yazılı kalıntılarda yaşayan insanların başarıları, sorunları, yaşam koşulları, acıları, seveleri, halk öyküleri ve hikâyeleri çok ender yazılır. Hemen hepsi güçlünün egemenlik öyküsünü anlatır: Örneğin, bir eski Hitit metninde, bir boğanın krala ve ordusuna boynuzlarıyla Toros dağları arasından geçit açtığı ve onlara denizin ve Halep'in yolunu gösterdiği anlatılıyor. Sözlü ve yazılı geleneğin anlatıları, siyasal, teolojik ve ekonomik güçlerin dokümanlarıdır.³

İlk yazıların içeriği mal/eşya gibi şeylerin listesi idi. Örneğin, Sümerlerde, MÖ 3000'lerde, tüccarların taşıdıkları nesnelere, üzerinde sahibinin mührünü taşıyan kil etiketler yapıştırılıyordu. Sonradan, bu etiketlere, eşyaların listesi resimle veya çivi yazısıyla eklendi. Bununla, ekonomik ve siyasal yönetimde "demirbaş defteri" başladı ve gelişti (Goody, 1977). Böylece, yazı ve içeriği siyasal ve ekonomik yönetimin kayıt ve hesap tutma amaçları için kullanıldı ve geliştirildi.

Eski imparatorluklarda yazının kullanılmaya başlanması, yönetsel iletişime önemli bir araç katmıştır. Kil tabletler üzerine, parşömen üzerine yazılan yazıyla, yönetsel iletişime yazıyla aracılanmış iletişim katıldı. Yazıyla sözlü gelenek ortadan kalkmadı veya yerini yazılı geleneğe bırakmadı. Fakat yazının gelmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, sözlü gelenek üzerindeki kontrole yazılı gelenekle gelen bilgi üzerinde tekel kurma eklendi. İlk yazıyı kullananların temel amacı, özellikle ticari zaman üzerinde kontrol kurmaktı. Zaman üzerindeki kontrol, malların transferi üzerindeki zaman kontrolüyle başladı ve günümüzde, insanların zamanını örgütleme ve en kısa zaman biriminde insandan (üreten, dağıtan ve tüketen olarak) en çok verimi almaya doğru gelişti.

Teknolojiyle aracılanmamış kitle iletişimi zamanında, örneğin, dünyanın her köşesine yayılmış din temsilcileri sadece vaazlarla ve evlilik gibi topluluğun hepsinin katıldığı törenlerle biliş yönetimi yapmıyorlardı; aynı zamanda, yerelde ve dünyada olup bitenlerle ilgili haberlerin ve yorumların, gayrimenkul satışların ve diğer günlük konuların da ileticileriydi. Vaaz ortaçağ türü kitle iletişim biçimiydi: Müslümanlık ve Hıristiyanlık başta olmak üzere örgütlü dinlerin iletişim ağıyla yayılan biliş ve davranış yönetiminin kitlelere ulaşan iletişimi.⁴ Teknolojiyle aracılanma geldiğinde, bu egemenlik de yer değiştirdi ve kapitalist sermayenin kontrolünde olan laik ve teolojik anlatılarla daha da yaygınlaştırıldı. Bu modern Laik ve teolojik "vaazları" veren araçlar, kitle iletişim araçları oldu; vaaz verenler de medya profesyonelleri ve konukları oldu.

³ Bu bağlamda Asur ve Babil ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Goody, 1977.

⁴ Ayrıntılar için bkz: D'Avray, 2001; Simonson, 2003 ve Muessig, 2002.

TEKNOLOJİYLE ARACILANMIŞ İLETİŞİM

Teknolojiyle aracılanmış iletişim, yukarıda da örnekleri verildiği gibi, insanın kullandığı yapay-araçlar kullanılarak yapılan iletişimdir. Teknolojiyle aracılanmış iletişimin tarihini de, örgütlü yapılarda üretim ilişkilerinde yer alan insan yapar. Ne teknolojiyle aracılanmış iletişimin kendisi ne de tarih “tarih” yapabilir veya kendisi tarihe sahip olabilir. Bu tarihi teknolojik araçları yapan ve kullanan insan yapar. Bu yapma ve kullanmanın karakteri insanların nasıl örgütlendiğine bağlıdır.

Teknolojiyle aracılanmış iletişimin üretimini, ancak üretim için gerekli araca sahip olanlar yapabilir. Örneğin, kişilerarası iletişimde, cep telefonu kullanarak bir ilişkiyi/iletişimi kurmak için, tarafların cep telefonuna sahip olması gerekir. Televizyon gibi kitle iletişim araçlarıyla iletişimi üretebilmek için, kitle iletişim araçlarına sahip olmak gerekir; sahip olmayanlar sadece “tüketici/izleyici” durumunda kalırlar.

Teknolojiyle aracılanmış kitle iletişiminin başlangıcı olarak, 1830’da New York’ta halka dağıtılan bir kuruşa mal olduğu için “*penny press*” diye adlandırılan gazete verilir. Bu yanlıştır; çünkü kitle iletişimi bitmiş maddi bir ürünü (basılı gazeteyi) birçok insana dağıtma (veya birçok insanın alması) değildir. Teknolojiyle aracılanmış kitle iletişiminin olması için üretilen ürünün kitlelerce satın alınması (veya kitlelere dağıtılması) gerekmez; elle çoğaltılıp dağıtılmış bir İncil kitabı veya birkaç gazete bile, yönetsel iletişimi teknolojiyle aracılacağı için, kitle iletişimidir; çünkü önemli olan taşıyıcı aracı herkesin satın alması değil, taşıyıcı aracın taşıdığı içeriğin okunması ve bu okunanın yaygınlaştırılmasıdır; bunu da, orta çağlarda İncili eline alarak okuyup vaaz verenler başlatıyordu; eskiden gazeteyi okuyan ve okuduğunu anlatan veya gazeteyi gruba/cemaate okuyan biri bunu yapıyordu. Teknolojiyle aracılanma gücün yaygınlaştırılmasını sağladı.

Kitle iletişiminin gelişme tarihinde, öncelikle şunlar görülür:

- Kitle iletişimi araç ve gereçlerin üretilmesi ve geliştirilmesi
- Medyada mülkiyet hakları ve kullanımın yasal düzenlenmesi
- Araçları kullanan örgütlenmelerin oluşması ve gelişmesi
- Ürün üretimi faaliyetleri ve süreçleri
- Profesyonellik ve profesyonel ideolojiler (mesleki pratikler)
- İçeriğin doldurulmasıyla (ideolojiyle, bilgiyle) ilgili gelişmeler

İçeriğin ideolojik biçimlendirilmesi

İçeriğin bilişsel/ideolojik biçimlendirilmesi bağlamında gelişme, biliş ve davranış yönetimindeki gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Bu da, örneğin, retoriğin, propagandanın, psikolojik savaşın, reklamın, halkla

ilişkilerin, siyaset biliminin, sosyolojinin, psikolojinin, sosyal psikolojinin vb. alanların çıkması ve gelişmesini beraberinde getirmiştir. Aranan sonuçlara ulaşma ile ilgili gelişmeler, çeşitli kontrol mekanizmalarını da beraberinde getirmiştir. Bunlar:

- İçeriğin biçimlendirilmesini engellemek.
- Üreten araca sahipliği yasaklayarak veya ekonomik güçle sınırlayarak, sadece belli kesimlerin iletişimi üretmesini sağlamak.
- Dağıtımı ya yasaklarla ya da ekonomik güç kontrolüyle engellemek, tümüyle engellemek veya ciddi şekilde sınırlandırmak.
- İletişimi taşıyan son ürüne sahipliği yasalarla veya ekonomik güçle engellemek (radyoya, telsiz telefona sahipliğin yasaklanması, belli renkteki kağıtların belli sınıfa verilmesi gibi).
- İçeriğin alınmasını (okunmasını, dinlenmesini) engellemek.

Bu engellemeler, yasa dışı olarak da, toplumda insanları birbirine düşürerek de yapılır. Bu bağlamda liste çok uzundur: Cumhuriyet gazetesi okuyanın komünist olarak nitelenmesi; alternatif gazeteleri satın alan ve okuyanların fişlenmesi ve çeşitli baskılara maruz bırakılması; “orta direk bel veriyor” diyen bir türküyü/şarkıyı söylemenin bile suç sayılması; oy-avcılığı için veya mahalle baskısını somutlaştırmak için kimin kim olduğunun saptanması; mektupların okunması; telefonların dinlenmesi; bilgisayarda e-postaların kontrol güçleri tarafından kaydedilmesi; bilgisayarda, “arama” yaparken, kullanılan terimlere göre ayarlanmış kontrol bilgisayarları tarafından “sizin yakalanmanız” ve fişlenmeniz; günlük özel konuşmaların kaydedilmesi ve gerektiğinde size karşı kullanılması sadece birkaç örnek. Artık, kontrol bağlamında, hiç kimse “ulaşamaz” olamaz; olabilmesi için, düşünmemesi, söylememesi, bilgisayar ve telefon kullanmaması, evden çıkmaması gerekir. Komünizmi yeren ve her şeyimizi kontrol eden ve tüm özgürlüklerimizi elimizden alan “Ağabey” metaforuyla “*Animal Farm*” ve “1984” kitaplarını yazan Orwell’in ciddi hatası şuydu: Topyekün kontrol Stalinizm’le gelmedi ve gelemedi. Topyekün kontrol, insanlık tarihinin en büyük demokrasi, insan hakları, özgürlük ve bireycilik yalanıyla gelen kapitalizm ile gerçekleşmeye başladı: konuşmalarımız artık, sürekli kaydediliyor. Sokaklar ve uydular kameralarla dolu. Yakında, en özel ve mahrem yerlerde bile izleneceğiz. Evde dinlenirken ve boş vakitlerimizde bile, asla kendi başımıza, kendimizle kendimiz için olamayacağız.

Bilgisayar ve internet ile birlikte, siyasal ve ticari biliş ve davranış yönetimi, televizyon kanalları ve programlarının getirdiği sınırları aşarak, bireyin, internete bağlantının olduğu her yere ve zamana uzatılmıştır. Yakında, devlet çoğu işini kendi internet sayfalarıyla yapacaktır.

Propagasını internet üzerinden yapan devlet ve şirketler, istediği kadar paket bilgileri, reklamları, promosyonları, tanıtımları, pazarlama ve satışlarını, internet yoluyla gerçekleştireceklerdir. Şirket olarak televizyonda sadece reklam yapılabilir; ama internette reklamdan başlayarak alışverişe kadar uzanan işleri kolayca yapılabilir. Yönlendirilmiş ve biçimlendirilmiş etkileşim (interaktiflik) yaratılabilir ve kullanılabilir. Katılımcı demokrasi ve demokratikleşme hissi/duygusu ve düşüncesi işlenebilir ve yayılabilir. İnsanların dinlenme, oyun ve eğlenme zamanı üzerinde, televizyonun yapamadığı ölçüde, egemenlik kurulabilir. Bu da, bireysel tercihler ve çoğulcu demokrasi, bilgi toplumu ve enformasyon toplumu gibi anlatılarla yüceltilebilir.

Üreten, ileten ve çözümleyen araçların gelişmesi

İnsanların teknolojiyle aracılanmış ilişki ve iletişim tarihine baktığımızda, sözün çıkması ve kayıttan başlayarak günümüzdeki internet ağlarını oluşturan teknolojik yapıya doğru bir gelişme görürüz. Bu gelişme çizgisel bir karaktere sahip değildir.⁵ Bu nedenle, örneğin Afrika, Asya, Avrupa ve Amerika içinde ve arasında farklılıklar vardır.

İnsanların görsel olarak çizgilerle ve sembollerle kayıt etmeleri MÖ 30.000'lerde bulunan mağara resimlerine kadar geriye gider. Fakat sembollerle sözün kaydı, yani yazının kullanılması ilk kez önce Sümerlerde (MÖ 3500) kil tabletler üzerine çivi yazısıyla başlamıştır. Sümerlerdeki yazıda semboller bir sesi anlatıyordu. Benzer zamanda Mısır'da ve Mezopotamya'da bir fikri anlatan resimsel sembollerle ifadeyi kullanan hiyeroglifler kullanılmaya başlandı. Çin ve Maya uygarlıklarında sembollerin kullanımına dayanan kaydetme vardı. Sonradan, Fenikeliler günümüzdeki alfabenin temelini atan sembollerle yazı yazmayı geliştirdiler. Bu noktadan, elle kitap yazmaktan elektronik ve masa üstü basıma doğru bir gelişme başladı. Bilinen en eski kitap "Yaşayan Ölünün Kitabı" Mısır'da papirüs üzerine yazılmıştır (MÖ 1900). Bundan 1400 yıl sonra en eski kütüphane Atina'da kuruldu. Milattan sonra 800'lerde Çinliler Uygur Türklerinden sonra kitap için blok baskı sistemini iyileştirdiler ve bu hareketli tipografya kadar (1480) devam etti. Kitapların hızla yaygınlaşmaya başlaması ve Yunan ve Arap bilim klasiklerinin tercümelemleri 15. yüzyılda Avrupa'da oldu. Mekaniksel çoğaltma ve ardından kitle üretimiyle günümüzdeki duruma ulaşıldı.

Yazıyla kayıtlarla birlikte iletişimin içeriğini taşıyan taşıyıcı araçların gelişme tarihi de başladı. Önce, ağır fakat kalıcı olan kil tabletler ve taş üzerine yazma vardı. Mısırlılar ve Mayalar taşıyıcı araç olarak hafif olan ve kolayca taşınabilen papirüsü buldular. Papirüs kütüphaneleri

⁵ Çizgisel (linear): Birbirini takip eden tarihsel gelişme anlamındadır.

açıldı. Papirüsle başlayan yazının kaydı deriden ve kağıttan, çekiç ve çividen ve kalemde geçerek yazının (ve görüntünün) klavyeyle yazılarak ve dijital olarak kaydına ulaşıldı. Üzerine yazı yazılan araç taşınmaz veya zor taşınır biçimden (kil tabletlerden) kolayca taşınır biçime (papirüse), katlanmazdan yuvarlanıp katlanır olana (örneğin parşöme-ne) ve günümüzdeki bilgisayar disketine doğru gelişti. Taşıyıcı artık, USB olarak bildiğimiz, tırnak kadar küçük işlenmiş madde oldu. Taşıyıcının ve kaydedicinin gelişmesi kitabı ve kitapların önce elle sonra da basılarak çoğaltılmasını getirdi. Mekanikselden günümüzdeki dijital çoğaltmaya olan gelişmede içeriğin kopyalanması mükemmelleşti.

Ardından günümüzdeki kopya makinelerine kadar gelen bir gelişme gelir. Basmaya bağlı olan bir gelişme de harf kalıplarının yapılması, yeniden kullanılabilir olarak biçimlendirilmesi, harflerin şekillerinin farklı dökümlerinin geliştirilmesinde ofset ve renkli basıma doğru oldu.

19. yüzyılın başından sonra hızlanan bir şekilde basın gelişmesi (ardından telgrafın ve telefonun bulunması, fotoğrafçılığın ve sinemanın geliştirilmesi kitle iletişim çağı olarak nitelenen kapitalist mülkiyet ilişkilerinin egemenliği altında bir dönemi anlatır. Türkiye’de basın 1800’lü yılların ortalarında İmparatorluğun sıkı denetimi altında özellikle yönetimin gereksinimlerini karşılama amaçlı olarak yayılmaya başladı. İlk gazeteler resmiydi; ardından özeller çıktı (Koloğlu, 1992).

Sinemanın gelişmesi fotoğraf, elektrik, hareketli fotoğraf, film ve projektör gibi araçların gelişmesine bağlı olarak sonradan oldu. Sinema önce ticari amaçlı bir eğlence aracı olarak oluşturulmuş, fakat 1900’lerin siyasal koşullarında hızla propaganda aracı olarak devletler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu amacı Amerika’da özel teşebbüs biçiminde örgütlenmiş Hollywood yaparken, diğer ülkelerde ya devlet kurumları ya da özel teşebbüs şirketleri gerçekleştirmeye çalışmıştır. Sinema Hollywood’un dünya egemenliği altında ticarileşmiş ve ticari kültür ve bilincin yayılmasında önemli katkılarda bulunmuştur.

Radyo hava yoluyla zamanın ve yerin kontrolünü sağlayan, sesin kulakla duyulabilirliğin ötesinde uzaydan alınmasına olasılık veren insanın kulağının teknolojik uzantısıdır. Radyo önce özellikle deniz taşımacılığı ve deniz savaşındaki iletişimde çok işlevseldi. Ardından Almanya ve İtalya gibi ülkelerde 1920 sonrasında kitlelerin siyasal yönetiminde güçlü bir araç olarak rol aldı. Radyonun bu tür kullanım gerçeği Avrupa ve Türkiye gibi ülkelerde devlet kontrolü gerekliliğini getirdi. Amerika’da özel teşebbüs tarafından ticari amaçlı kullanım içinde kalarak Amerikan sistemine faydalı bir şekilde pazar kontrolü altında gelişti.

Televizyon sesle görüntünün bir yerden diğer yerlere çoğaltılarak aktarılmasını gerçekleştiren araç olarak biçimlendi. Televizyonla, güce

ve olanaklara sahip olanlar, düşünsel/bilişsel ürünlerini, ses ve görüntülerle alıcılarına iletme olanağını elde ettiler. Bu araçların bulunması ve üretimi, kitle üretimi yapan ve kitle dağıtımı ve tüketimi gereksinimleri sorunlarını çözmeye çalışan batı kapitalist ülkelerinde oldu. Böylece televizyonla hem televizyon endüstrisi gelişirken hem de diğer endüstrilerin mal, hizmet ve ürünlerinin dağıtımındaki tanıtma, promosyon ve reklamlarla kitle tüketicisinin yaratılması kolaylaştı.

Kayıt teknolojisindeki gelişmeler bilginin elektronik ortamda kaydını ve sonunda bilgisayarın oluşturulması ve kullanılmasını getirmiştir. Bilgisayarların gelişmesi bilginin sadece kayıt edilmesinde değil, özellikle işlenmesinde ve anlam verilemeyecek kadar çok datanın hızla özetlenmesinde değerli araç olmuştur. Bunun yanında, internetin geliştirilmesi ve özel kullanıma sunulmasıyla birlikte bilgisayar bir zamanlar mektupla yapılan ve zaman alan bir iletişimi elektronik mektup (e-posta) yoluyla dönüşüme uğrattı: Mekansal uzaklığın getirdiği zamansal farklılığı birkaç saniye içine çökertti. Geleneksel mektup gönderme ve alma siber uzay içinde anlık bir ilişkiye dönüştü. Bunun yanında insanlar ve örgütlü yapılar arasında kayıtlı bilgi alışverişini dosya transferiyle kolaylaştırdı. Elbette en büyük faydayı ticari ilişkileri, örgütsel haberleşmeyi, endüstriyel ve yönetsel dosyalama, arama ve bulmayı anlık bir zamana indirgeyerek kolaylaştırdı.

İçeriğin doğru, hatasız kaydedilmesi

Sözel gelenekte güvenilirlik belleğe bağlıdır. Bellekte ezberi gerektirir. Fakat sorun sadece hatırlama sorunu değil, aynı zamanda çıkara göre aktaranın aktardığına eklemeler yapması veya değişiklik yapması olasılığıdır. Bu nedenle, iletişim araçları ve taşınan içerikle ilgili önde gelen gelişme araçlarından ve dolayısıyla gelişmelerden biri de “içeriğin, olduğu gibi, aynen” kaydedilmesi, kaydedilenin aynen, kaydeden tarafından taşınması ve iletilmesi olmuştur. Günümüzde, ses ve görüntünün kaydı yanında, kaydedilenin “aynen” iletilmesi, elektrik, elektronik ve dijital kayıt teknolojilerinin gelişmesiyle, mümkün olmuştur. Buradaki kaygı alan kişinin nasıl yorumladığı, anladığı değil, iletilenin kodlandığı gibi alan tarafından alınmasıdır.

Dikkat edilirse, kitle iletişimindeki gelişmeler, örgütlenme ve iş yapış biçimlerinde; ticari, siyasal ve yasal yapılarda; üreten, kaydeden, dağıtan, gösteren, çözümleyen ve içeriği taşıyan araçların hacminin küçülmesinde ve güvenilirlik ve kapasitesinin artmasında olmuştur.

bilim yapmayan bilim adamıdır hem de ürettiği düşüncesine uygun pratiği yapandır. Bilim adamının profesyonelleşmesi, bilimi bir iş edinmeyele başlayan ve bilim için örgütlenmeye devam eden bir kurumsallaşmayla ortaya çıkabilir. Dolayısıyla, ilk insanın “profesyonel bilim adamı” olması ve kuram üretmesi düşünülemez.

Özülce, bilim ve kuramsal inşa, insanın kendisine ve ötekine “ne, nasıl ve neden” ile ilgili sorular sorması ve yanıtlar vermesiyle (iletişimiyle) başlamıştır. Ritüel, işaret veya sözle bu yanıtlar, bilgi ve inanç olarak birbirine ve yeni kuşaklara aktarılmıştır. Deneyimleri arasında, değiştiremedikleri ve kontrol edemediklerini (yağmuru, seli, fırtınayı) tanrılara atfederek açıklamışlardır. Elbette bu üstün gücün “atanmış açıklayıcıları” da türemiştir. Onların ortaklığı veya egemenliğindeki imparatorluklarda, onların açıklamaları tek geçerli, egemen açıklamadır.

İLK İNSANDAN İLK ÇAĞLARA

Bilimin ve kuramsal açıklamaların gelişmesi, son iki yüzyılda hızlanmıştır. İlk insandan başlayarak, araç kullanmaya başlayan ve örgütlenen insanın yaptığı her şey hayatını ve diğerini (veya birbirini) yönetme içine düşer. MÖ 2700 yıllarına ait olan Gılgamış Destanı, sözlü gelenekle, bir yöneticiyle ilgili ve yaşamı sunarak bize bir zaman ve yerdeki bir dünyayla ilgili bilgiler vermektedir. Hammurabi'nin yasaları, kurulu bir üretim ilişkileri tarzında, toplumsal ilişkilerin nasıl düzenlendiğini gösterir. Öbür dünyaya geçişle ilgili bilgiler veren en eski yazılı metin olan Mısır'ın “Ölünün Kitabı” da, örgütlenmiş inanç sisteminin şekillendirdiği ve yönettiği dünyayı anlatır. Bu sözlü ve yazılı anlatılar, kendi içsel yapılarıyla sistemli ve tutarlı anlatılar sunmuşlardır.

Eski Yunan döneminde çeşitli yöntemsel açıklamalar çıktı ve gelişti. Örneğin, diyalektik anlayışın kurucusu olarak Heraklitus bilinir. Heraklitus'a (MÖ 535-475) göre, her şey akış/değişme durumundadır; dolayısıyla ebedi olan hiçbir şey yoktur. Değişim zıtların çatışmasıyla olur. Fakat değişmeyen şey logos'dur (yasa anlamına). Parmenide ve onun düşüncesini miras alan Zeno'ya göre, hareket ve değişim yoktur.

Roma imparatorluğunun çöküşünden sonra yedi yüzyıl kadar süren Karanlık Çağlar olarak nitelenen dönem geldi. Bunun son buluşunun başlangıcı 12. yüzyılda İtalya'da Yunan tarzı muhakemeye dayanan “koltuk biliminin” başlamasıyla oldu. Bunu takip eden bir diğer yedi yüzyıl Musa/İsa ve Aristo'nun yazıları apaçık gerçek ve bilginin temeli olarak kabul edildi. Ancak Aydınlanmayla başlayan ve 18. yüzyılın sonunda güçlenen pozitivism ve ampirizm ile birlikte günümüzde bilim ve sosyal bilim diye kabul edilen gelişme oldu.

İletişimin doğası üzerine düşünme ile ilgili metinler, Sokrates ve Plato ile başlatılır. Sokratik Diyalog'da, özellikle Cratylus'da dil ve iletişim üzerinde bunun önemli örneklerini görürüz. Aristo ikna sanatı, iletişim ve dil kuramı üzerinde de çalıştı. Retorik temeline dayanan yönetim yanında, teolojik ve hümanist açıklamalar gelmiştir. En eski olanı, günümüze "yorumsamacılık" olarak nitelenen "hermeneutics" geleneği olmuştur. Başlangıcı teolojik metinlerin yorumlanması olarak başlayan "hermeneutics" geleneği, zengin bir geçmişe, gelişmeye ve Marksizmi de içeren çeşitlenmeye sahiptir.

ESKİ İMPARATORLUKLARDAN ORTA ÇAĞLARA: TEOLOJİK KONTROL

Endüstrileşme öncesi dönemde, yüz yüze kişilerarası ilişkiden ayrı olarak, çeşitli anlam verme biçimleri (binalar, resim, heykel, para, manşet, bayrak, türkü madalya ve her türlü toplumsal törenler, ritüeller) endüstri öncesi toplumlarda bazen karmaşık düşünceleri ve ilişkileri anlatmak için kullanılmıştır. Mısır Piramitleri ve yüz binlerce kil tabletler böyledir. Agora'ya ve Roma arenalarına katılma ve Ortaçağ Avrupa'sında kiliseye düzenli olarak giden yetişkinlerin oranı günümüzün Avrupa'sında düzenli gazete okuyanların oranından çok daha fazlaydı. Kilise, dinsel ayinlerde, günümüzün Avrupa'sındaki tekelci basını kontrol edenlerden çok daha fazla simgesel içerik üzerinde merkezi denetim uygulamıştır. Kısaca kitle iletişimi ve üzerindeki merkezi denetim yeni bir şey değildir (Curran,1982:202).

Kitap basımının yaygınlaşmasına kadar, tüm dünyada, papirüs ve deri dahil çeşitli maddeler üzerine işlenen el-yazmaları ve minyatürler önemli bir yer alır. Bu eserler, eski Orta Asya medeniyetlerinden Amerika kıtasının Aztek ve Maya medeniyetlerine kadar zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i ve Koca Nişancı'nın ve Naima'nın tarihi eserlerinden, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi ve Ka-tip Çelebi'nin bilimsel eserleri gibi sayısız eserlere kadar çeşitlenir.

İnsan inancı din olarak örgütlendiği andan itibaren, örgütleyenler tanrı adına ekonomik çıkar için siyaset yapmaya başlar. Bu süreçte, Tanrı, kendilerini dünyada temsilci olarak ilan edenler tarafından arka plana itilir: Aracı olan örgütlü din temsilcileri Tanrı ile kulları arasında aracı rolünü oynayarak, insanların yönetimi (ve köleleştirilmesi) işine girerler. İlk imparatorluklardan kilisenin egemenliğindeki orta çağlara kadar olan uzun dönemde örgütlü din ile insan kitlelerini kontrol ve yönetme gücün çıkarıyla ilgili sosyal iletişimin tarz ve içeriğinin belirlenmesinden geçerek oluyordu. İletişimin tarzı ve içeriği teolojik öğretiyeye

göre biçimlendiriliyordu. Bu öğreti batıl inançları, bu inançlara dayanan ayinleri, kilisenin kendi belirlediği anlatıları ve pratikleri insanların gündelik hayatının belirleyici parçası yapmıştı. Bu öğreti, Eski Mısır'da Firavun ile güçlü inanç tüccarlarının işbirliğinde yürütülüyordu. Roma Kilisesinin egemenliği dönemlerinde Avrupa'nın her köşesine yayılmış kilise örgütlenmesi ve bu örgütlenmelerin düzenlediği ve yaydığı faaliyetlerle yapılıyordu. Buna ek olarak feodal yapıların ve monarşilerin kendi yönetsel faaliyetleri vardı. İnsanlar hem Kilisenin hem de firavunların, feodal beylerin ve monarşilerin egemenliğinin üretim ve bölüşüm ile ilgili baskısı ve şiddetinden, savaşlarına, yarışlarına ve turnuvalarına kadar meşrulaştırılmış faaliyetlerinin bütünleşik parçası olarak yaşıyorlardı.⁷ Feodal yapının yönetsel gücü, her yerde üretimin ve dağıtımın düzenlenmesiyle ve gerektiğinde şiddet kullanan asker ile sağlanıyordu. Kilise kendisi ve bu yapı için "kadere ve tanrının sözüne dayanan ideolojik kontrolü ürettiyordu. Elbette sosyal iletişimin her anını ve yerini kaplayan bir egemenlikten bahsedilemez. Kilisenin tasvip etmediği sosyal pratikler her zaman olmuştur. Teolojik egemenlikte yöneten güçleri rahatsız eden şarkılar/türküler, destanlar, efsaneler, içki alemleri gibi sosyal faaliyetler vardı. Özellikle kilisenin ayinlerle ve dini rutinlerle yürütülen "teolojik kültürü" ile yerel sözlü geleneğin bazıları arasındaki çelişki, yönetsel kitle iletişimine karşı olan mücadeleciler bir kitle iletişimini varlığını göstermektedir.

Orta çağlarda yazının gelişmesi ve giderek yaygınlaşması, feodal yapıda/toplumda dönüşümcü etken olmamıştır; aksine, egemen güç yapısının (Kilisenin ve feodal yönetimin) tutucu amaçlarının gerçekleştirilmesi için kullanılmıştır. İlk çağlardan beri devam eden sözlü gelenekte ise, hem tutucu hem de karşıtlığın ifadeleri bulunabilir; çünkü sözlü geleneğin üretimi için teknolojik üretme araçlarına (mürekkebe, kağıda vb) gereksinimi yoktur. İnsanın ve sözün olması yeterlidir. Fakat her iki gelenekte de, daima egemen gücün çıkarına ters düşen iletişimlerle gelen insanlar olmuştur ve bu insanlar egemen güce karşı gelmenin sonuçlarıyla yüzleşmişlerdir. Örneğin Tacikistan'da doğan ve yaşayan, Aristo'nun yapıtlarını Arapçaya çeviren İbn-Sina (980-1037) akarsuların yaptığı yavaş erozyon ile vadilerin oluştuğunu, dünyanın uzun tarihi içinde toprak ve denizin birçok kez yer değiştirdiğini ve bunu fosillerin gösterdiğini ileri sürdü. Bu düşünceler Kuran'a ters düştüğü için, Müslüman ulemalar onu mahkum ettiler ve yazdıklarını yaktılar. Aynı yıllarda yaşamış Özbek filozof Ahmad al-Biruni (972-1048), iç bölgelerdeki karada bulunan iskelet fosillerin, denizin tekrar tekrar karaya

⁷ İmparatorluklarda iletişim ve kontrol için bkz: Innis, 1950 ve 1951.

taştığının kanıtı olduğunu belirtti. Benzer şekildeki egemenlik, dogma ve gözlem (vahiy ve tümden-gelim) arasındaki mücadelelerle devam etti. Roma Katolik Kilisesinin güçlü kolu olan engizisyon, eziyet ve katliam getirdi. Örneğin, 13. yüzyılda, filozof ve bilim adamı Roger Bacon dine aykırılık ve büyücülük ile suçlandı ve 10 yıl hapse mahkum edildi. Hapiste yazdığı üç eserin kopyasını Roma'daki Papa'ya göndermesi emredildi. Papa eserlerin okunmasını yasakladı. Çıktıktan sonra bilim ve teolojii birbirinden ayırdığı için, tekrar bir on yıl daha hapisle cezalandırıldı. 16. yüzyılda Katolik Kilise, "Dünya'nın ve tüm gezegenlerin güneşin etrafında döndüğünü" belirten Nicolas Copernicus'un çalışmasını yasaklanmış kitaplar listesine ekledi ve iki yüzyıl o listede kaldı. Galileo aynı akıbetten 1633'te tövbe ederek kurtuldu, fakat Kilise Galileo'yu sonradan dine aykırılık (sapkınlık) ile suçladı.

Günümüze kadar Hıristiyanlığın ve İslam'ın hemen hemen tüm önde gelen bilim adamları Judaism'den (Hz. Musa'nın dini) miras aldıkları tek bir tanrı olduğunu öne süren aksiyomu kabul ettiler. Eskiden beri bazı teologlar ve bilim adamları hayatlarını Kutsal Kitabın geçerliliğini (ve örneğin Nuh'un gemisinin varlığını) kanıtlamak için doğal fenomeni incelemeye adanmıştır. Teolojik öğreti dışında bilim yapanların önemli bir kısmı teolojik etkiyi içlerinde taşımaktadır. Örneğin, Albert Einstein'ın evrenin başlangıcını maddenin kutsal yaratılışıyla başlatması ve bunun fizik yasalarına ters düşmesindeki durum bunu göstermektedir. Yani, ilk insan gibi, gözlemlerin ve nedensellik bağlarıyla sonuç çıkarmanın sınırına eriştiğimizde (artık açıklayamadığımızda), doğüstü güçleri devreye sokuyoruz.

Makineyle basım ile birlikte İncil'in çoğaltılıp dağıtılmasıyla hem teolojik yapının nüfuzu desteklenirken aynı zamanda Katolik kilisesinin tekelinin kırılmasının desteklenmesi geldi. Basılı iletişimin var olan düzene karşı bir içerikle biçimlendirilebilmesi için, yazıyı basma olanaklarına sahip olmak gerekir, yoksa yazılı gelenek kendiliğinden devrimci veya dönüşümcü bir sonuç getirmez. Yazıyla basılı materyallerin üretiminin feodal düzenin kontrolü altından çıkması için, basılı materyali kilise ve feodal kontrol dışında üretebilecek bir gücün çıkması gerekir. Bu da feodal egemen yapı içinde bu yapıyla çıkar çatışmasına giren burjuvaların ekonomik güç olarak yükselmesiyle olabilmıştır. Dolayısıyla, Reform ve Rönesans hareketlerini sağlayan insan beyninin gelişmesi değil, feodal düzen içindeki üretim ilişkilerinin değişmesidir. Yeni gücün (ticari ve endüstriyel kapitalistlerin) beraberinde getirdiği ve var olan feodal yapıyla çelişkiye düşen üretim tarzı ve ilişkileri ile basılı iletişim yoluyla feodal düzeni savunan tutucu geleneğin yanında, düzeni değiştirmeye çalışan değişimci basın geleneği de çıktı.

TEOLOJİDE YORUMSAMACILIK/HERMENEUTİCS

Teolojik “hermeneutics” belirlenmiş kaideler seti üzerinde durduğu için bilim olarak nitelenir; anlamın kurallarının mekaniksel ve katı uygulanmasında bulunmadığı için sanat olarak nitelenir.

Exegesis/tefsir tarihsel-gramatik yöntem olarak bilinir. Bu yöntemle İncil ve Kur’an gibi dini metinlerin yorumu yapılır. Yorumlamada metnin tarihsel ve yalın (literal) bağlamındaki orijinal anlamı ayrıntılı olarak araştırılır. Bunu da yorumlama biliminde uzman olan ve “exegete” (yorumcu) denen kişi yapar. Yorumlamanın temel prensiplerinden biri yazarın izleyiciye iletmek istediği anlamın belirlenmesidir. “Exegesis” denen tefsirde, metni okuyan uzman, metnin orijinal anlamını açıkladığını belirtir. Bu açıklamada, okuyan metni kendi düşüncelerine göre okumaz; teolojik hermeneuticsin belirlediği kurallara göre yapar. Eğer birisi metne “kendi fikirlerini metine okuma” pratiği işine girerse, buna eisegesis” (=içine okuma) denir. Bu tür okuma kabul edilmez.⁸

Teolojik hermeneutics iki temel grup içinde de ele alınabilir. Genel hermeneutics kutsal kitapların tümünü, gramer, tarihsel-kültürel, bağlamsal, sözdizimsel ve teolojik yanlarıyla, yorumlamayı yöneten kuralları incelemesidir. Özel hermeneutics, kıssalar, alegoriler/temsiller, tipler ve kehanet gibi özel türlerin (genrelerin) kurallarının incelenmesidir.

Teolojik hermeneutics, Protestant Reformasyon sırasında devam ederken, 15. yüzyılda, yeni hümanist eğitimle birlikte, metin analizi için tarihsel ve eleştirel hermeneutics çıktı.⁹ Rasyonalist aydınlanma kutsal kitapları klasik metinler olarak ele alıp, tarihsel veya sosyal güçlere karşı yanıtlar olarak yorumladılar.

Tevrat (Torah), Talmud ve Hermeneutics

En eski hermeneutics örnekleri yazılı metinlerde değil, MÖ 500 yıllarına kadar geri giden Yahudi “Sözlü Gelenekte” rastlanır. Bu gelenek sonradan Talmud olmuştur. Talmud birçok doktrin ve yasalardan oluşan, çoğu kez Tevrat’a gönderiler yapan, temel Yahudi hukuk kitabıdır.

Gerçi daha önce Haham Ishmael’in okuma/yorumlama prensibi/yöntemi vardı, Torah’ın yorumlanma prensipleri, MÖ birinci yüzyılda yaşayan meşhur Yahudi öğretici Hillel’e kadar gider. Bu prensipler mantığın standart kaidelerden aynı kelimenin olduğu bir parçaya atıfla/referansla bir parçanın yorumlanması kaidesine kadar çeşitlenir.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.bible-researcher.com/links16.html>

⁹ Teolojik yaklaşımı destekleyen ve diğer teolojik hermeneutics türlerini sunan fazla bilgi için bkz: Kulikovsky, 1997.

Kutsal kitabın yorumunu, sözlü yasanın alıcısı ve yayıcısı olan Yahudi hahamlar yapar. Kutsal kitabın anlamını keşfeden Talmud'da belli kelime ve harflerin gramer kuralları kullanılarak yorumu yapılır. Bu yorum asla kutsal kitabın öğretisinin veya anlamının mantıksal kanıtı olarak kullanılmaz; "asmakhta", yani geleneksel olarak belirlenmiş anlamın kanıtlanması olarak kullanılır.

İncil ve Hıristiyan Teolojide Hermeneutics

Hıristiyan teolojide hermeneutics sadece İncili yorumlama prensiplerinin incelenmesi değildir, aynı zamanda sözlü, sözsüz ve yazılı dahil her tür iletişim biçimlerini içerir. Üçüncü yüzyılın başında Hıristiyan hermeneutics iki yorumlama okuluna ayrıldı. Alexandria Okulu Kutsal Kitap yorumlaması mecazi okumaya odaklandı. Antiochhine Okulu metnin harfi harfine ve tarihsel anlamı üzerine vurgu yaptı.

Ortaçağ Hıristiyan metin yorumlamacılığı, kutsal kitabın yorumlanmasını (=exegesis) yazı/kelime ve metnin ruhunu ayırt eden dört katlı tarz içinde birleştirir. Birincisi, Kutsal kitabın sözü sözcüğüne (düz anlamına göre; aynısını) yazdığının aktarılması bağlamında açıklamadır (=sensus historicus). İkincisinde, metin kilise dogmasının doktriner içeriğine göre açıklanmasıdır (=sensus allegoricus). Üçüncüsü, metnin bireysel okuyucu veya dinleyici üzerine ahlaki/moral uygulanmasıdır (sensus tropologicus or sensus moralis). Dördüncüsü, metindeki örtülü imalar, gizli metafiziksel ve gelecek/nihai bilgi veya ruhani bilgiyi çıkarmadır (= sensus anagogicus).

Ortaçağlardaki Hermeneutics, İncil'in birebir olmayan anlam yorumlamalarının çoğaldığı zamanlar oldu. Ortaçağlardaki tipik yorumda, İncil sayfasında satırlar arasında veya metnin yanında açıklama yazılıyordu (bizde Kuran meali olan kitapların bazılarında hala yapıldığı gibi). Gerekiyorsa, ayrı sayfalarda uzun yorum parçaları sunulmaktaydı.

İslam'da Retorik ve Hermeneutics

Retorik İslam kültüründe "belagat" olarak bilinir ve daha çok edebiyat alanı içinde ele alınır. Belagat bilimi (ilmu'l-belâğa) ile Batı'nın Retorik sanatı/bilimi birbiriyle ilişkili olarak kabul edilir.

İslam'da Belagat ilmi şunları içerir: 1. İlmü'l-Beyân (Anlatı ilmi); 2. İlmü'l-Bedî' (Şekiller İlmî); a: el-bedî'u'l-lafzî (Konuşma Şekilleri (logos) ve b: el-bedî'ul-ma'nevî (İfade/düşünce şekilleri); 3. İlmü'l-Ma'ânî: cümle haberiyye (Bilgi veren söz) ve cümle inşâiyye (performatif söz). İslam literatürü içerisine özellikle retorikle bağlantılı olan eserlerden ilk akla gelen el-Câhız'ın (ö. 255/869) Kitâbu'l-Beyân ve't-Tebyîn'idir.

İslamcı hermeneutics tüm geleneksel İslam bilimlerini içerir: Kuran'ı yorum, peygamberci gelenek, hukuk, diyalektik teoloji, tarihçilik, İslamcı mezhepçilik, gramer, retorik, mistisizm ve felsefe gibi. Her alan kendine özgü metinsel yorumlama ve metodoloji anlayışına sahiptir.

Kuran'ı, anlama ve yorumlamada farklı tefsir yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Tefsir/yorum: Kur'an-ı Kerim'in anlamlarını keşfetmek ondaki zor ve karmaşık sözlerde kastedilen şeyi "beyan etmek" demektir. Tefsir erken dönemlerde Hz. Muhammed'in Kuran'ın bazı kapalı ayetlerini açıklayan hadislerinin bir bölümü olarak başladı. Tefsire ait anlatılar daha sonra din adamları tarafından toplanıp bir araya getirildi. Böylece metodik olarak hazırlanmış ilk tefsir kitapları ortaya çıktı. Bu tür tefsirin en iyi örneği 923 yılında ölen Muhammed bin Cerir e't-Taberi'nin *Cami u'l-Beyan an Tev'il il- Kur'an* adlı eseridir.

Kuran'ı tefsir etme görev ve yetkisi Peygambere verilmiştir: "*Sana da zikri (Kur'an'ı) indirdik ki, insanlara kendileri için indirileni açıklayasın ve onlar da iyice düşünsünler, diye*" (Nahl 16/44).

"*Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et.*" Maide 5/67.

Tebliğ/bildirme iki şekilde yapılır: Birincisi Kuran'ı tebliğ ve ikincisi Kuran'ın anlamlarını açıklamak/bildirmek şeklinde olur.

Hz. Peygamber'in tefsiri, Kuran'ın öz halde olan ayetlerini etraflıca açıklama, genel hükümlerini tahsis etme, zor olanını izah etme, hükmü kaldırılanı gösterme, belirsiz olanı açıklama, garip kelimeleri beyan etme, içeriğini ve özelliklerini ortaya koyma ve betimleyerek somutlaştırma, incelikli ayetlerin amacını bildirme gibi belli başlı konuları kapsar.

İslamı kabul eden Türkler, önce Kuran'ı anlayabilmek için tercüme etmeyi denediler. İlk tercüme Ebu Cafer Taberi tefsirinden yapılan Farsça tercümeyle aynı döneme rastlar. Şu anda bilinen en eski Kuran tercümesi 1914 yılında Zeki Velidi Togan tarafından bulunmuş olan anonim bir tefsirdir.

Müslüman şârihler hadis metinlerini anlarken daha çok fıkıh usulü yöntemleri kullanmışlardır.

Sosyal tefsir: İnsan, insanın hidâyeti, sosyal meselelerin tefsiri.

Edebi tefsir: Kuran'ın belagatı, dil ve üslûbu üzerinde durur.

Dilsel tefsir (Filolojik yorum): Kuran dilini ele alır ve inceler.

Göstergibilimsel tefsir: Anlam bağlamında Kuran'ı tefsir.

Tarihsel tefsir: Kuran'ı, ayetlerin iniş sırasına göre tefsir eder.

Fırka tefsirleri/kelâmî tefsirler: Bu kalan tefsirleri fazla değildir.

İlhâdî tefsir (ateist hermeneutics): İslam olmayanların, İslam alemi dışında yapılan, İslama aykırı denen, tefsirlere verilen isimdir.

Konulu tefsir: (et-Tefsiru'l-Mevdû'î) kavramı, herhangi bir konuyu, Kuran'ın bütünlüğü içerisinde, ayetleri toplayarak yapılan yorumdur.

- Özbek, M. (1991) *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*. İstanbul: İletişim.
- Özdemir, S. (1998) *Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme*. İstanbul: Timaş.
- Öztürk, S. (2009) Kültür Emperyalizmi ve Modernleşme Kuramları Açısından Türkiye'de Sinema Üzerine Notlar (1896-1939). *Kebikeç*, 27: 157-181.
- Öztürk, S. (2010) *Osmanlı'da İletişimin Diyalektiği*. Ankara: Phoenix.
- Paras, E. (2006) Foucault 2.0: Beyond Power and Knowledge. New York: Other Press.
- Pareto, V. (1968) *The Rise and Fall of the Elites*. NJ: Bedminster Press.
- Park, R. (1938) Reflections On Communication and Culture. *American Journal of Sociology*, 44 (2) 187-205.
- Park, D. and Poolye, J. (eds.) (2008). *The History of Media and Communication Research: Contested Memories*. New York: Peter Lang.
- Parsons, T. (1937) *The Structure of Social Action*. NY: Free Press.
- Parsons, T. (1951) *Social System*. NY: Free Press.
- Parsons, T. (1960) Mass Media and Structure of American Society. *Journal of Social Issues* 16: 67 - 77.
- Parsons, T. (1970) *Some Problems of General Theory In Sociology*. In: Mckinney, J.C. and E.A. Tiryakian (Eds.) *Theoretical Sociology*. NY: Appleton. S. 439 - 472.
- Payne, D. E. and C. A. Peak (1977) Cultural Diffusion: Effect the Role of US Television In Iceland. *Journalism Quarterly*, 54, 523-531.
- Pearson, David E. (1993) Post-Mass Culture. *Society*, July-August, 30(5):17-23.
- Peters, J. D. (1986) Institutional Sources of Intellectual Poverty of Communication Research. *Communication Research*, 13: 527-559.
- Philo, G. ve David Miller (2000) Cultural Compliance and Critical Media Studies. *Media Culture and Society*. 22 (6): 831-839.
- Pool, I. De S. (1977) The Changing Flow of Television. *Journal of Communication*, 27(2):139-149.
- Pooley, J. (2006) Fifteen Pages That Shook the Field: Personal Influence, Edward Shils, and the Remembered History of Mass Communication Research. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 206: 130-156.
- Pooley, J. (2007) Daniel Czitrom, James W. Carey, and the Chicago School. *Critical Studies In Media Communication*, 24, 469-472.
- Pooley, J. (2008) *The New History of Mass Communication Research*. In: Park and Pooley (eds.).
- Pooley, J. and Katz, E. (2008) Further Notes On Why American Sociology Abandoned Mass Communication Research. *Journal of Communication* 58: 767-786.
- Popper, K. (1974) *Objective Knowledge*, Illinois: Clarendon Press.
- Poster, M. (2001) (ed.) *Jean Baudrillard: Selected Writings*. London: Polity.
- Praetorius, N. (2003) Inconsistencies in the Assumptions of Constructivism and Naturalism. *Theory & Psychology*. 13(4): 511-539
- Pye, L. (Ed) (1963), *Communications and Political Development*, N.J.: Princeton University Press.
- Radcliffe-Brown, A.R. (1953) On the Concept of Function In Social Science. *American Anthropologist* 37: 394 - 402.
- Radcliffe-Brown, A.R. (1967). *Religion and society*. NY: Bobbs-Merrill.
- Radway, J. (1988) 'Reception Study: Ethnography and the Problems of Dispersed Audiences and Nomadic Subjects', *Cultural Studies* 2(3): 359-76.
- Raskin, J. D. (2002) Constructivism In Psychology: Personal Construct Psychology, Radical Constructivism, and Social Constructionism. 5 (3). <http://www.acjournal.org/holdings/vol5/iss3/special/raskin.htm>
- Reeves, B., & Nass, C. (1996) *The Media Equation: How People Treat Computers, Television, and New Media Like Real People and Places*. New York: Cambridge University Press.

- Riley, W. ve J.W. Riley (1959) *Mass Communication and the Social System*. In: Merton R. K. Et. Al. (1959) (Eds.) *Sociology Today*. NY: Basic Books.
- Roach, C. (1997) Cultural Imperialism and Resistance In *Media Theory and Literary Theory*. Media, Culture & Society 19(1): 47-66.
- Robin, R. (1995/2001) *The Barbed-Wire College: Reeducating German POWs in the United States During World War II*. NJ: Princeton University press.
- Rogers, E. (1962) *Diffusion of Innovations*. NY: Free Press.
- Rogers, E. (1976), The Diffusion of Innovations. In: Lerner, D. ve W. Schramm (1976)
- Rogers, E. (1995) *Diffusion of Innovations*. the Free Press. Fourth Edition.
- Rostow, W.W. (1968) *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge University Press, London.
- Rubin, A. M., & Windahl, S. (1986) the Uses and Dependency Model of Mass Communication. *Critical Studies In Mass Communication*, 3 (2): 184-199.
- Said, E. (1979) *Orientalism*, New York: Vintage Books.
- Said, E. (1994) *Culture and Imperialism*. New York: Alfred A. Knopf.
- Samarajiva, R. (1987) "The Murky Beginnings of the Communication and Development Field: Voice of America and The Passing of Traditional Society." In: N. Jayaweera, S. Amunugama, and E. T. Ariyaratna (eds.) *Rethinking Development Communication*, Singapore: Asian Mass Communication Research and Information Centre, s. 3–19.
- San Juan, E. (1995) *Postcolonial Theory Versus Philippine Reality*. Sentenaryo Centennial Home Page, Internet.
- Sandoval, M. and Fuchs, C. (2009) Towards A Critical Theory of Alternative Media. *Telemat. Informat.* Doi:10.1016/J.Tele.2009.06.011.
- Sartre, J. P. (1976) *Critique of Dialectical Reason*. London: NLB.
- Savage, J. (2004) Does Viewing Violent Media Really Cause Criminal Violence? A Methodological Review. *Aggression and Violent Behavior*, 10, Pp. 99-128.
- Schiller, D. (1993) Capitalism, Information and Uneven Development In S. A. Deetz (Ed.) *Communication Yearbook 16*. Ca:Sage. S. 396-406.
- Schiller, D. (2000) *Digital Capitalism*. Ca:Sage. S. 396-406.
- Schiller H. I. (1969) *Mass Communications and American Empire*. NY: A.M.Kelley.
- Schiller H. I. (1976) *Communication and Cultural Domination*. International Arts and Sciences Press, New York.
- Schiller H. I. (1981) *Who Knows? Information In the Age of the Fortune 500*, NJ: Ablex
- Schiller H. I. (1984) *Information and the Crisis Economy*. NJ: Ablex.
- Schiller, H. I. (1989) *Culture Inc: Corporate Takeover of Public Expression*. New York: Oxford University Press.
- Schiller, H.I. (1991) Not Yet Post Imperialist Era. *Critical Studies In Mass Communication*, 8 (1): 13-28
- Schramm, W. (1964) *Mass Media and National Development*, Stanford, California: Stanford University Press.
- Schramm, W. (1973) *Men, Messages and Media*. NY: Harper and Row.
- Schramm, W. (1983) The Unique Perspective of Communication: A Retrospective View *Journal of Communication* 33 (3): 6 -17.
- Selsam, H. Et al.(1983) *Dynamics of Social Change*. NY: International Publishers.
- Selsam, H. ve H. Martel (1984) *Reader In Marksist Philosophy*. NY: International Publishers.
- Shannon, C.E. ve W. Weaver (1949) *The Mathematical Theory of Communication*. Illinois: University of Illinois Press, 1964 Edition.
- Shaw, D. L., Hamm, B. J. and Knott, D. L. (2000) Technological Change, Agenda Challenge and Social Melding: Mass Media Studies and the Four Ages of Place, Class, Mass and Space. *Journalism Studies*, 1 (1): 57–79.
- Shaw, D.L., Mcombs, M., Weaver, D.H., & Hamm, B.F. (1999) Individuals, Groups, and Agenda-Melding. *International Journal of Public Opinion Research*, 11(1), 2-24.

- Siebert, F. Et al.(1954/1956) *Four Theories of the Press*. Urbana, ILL: University of Illinois Press.
- Siegelau, S. (1974) Marksizm and the Mass Media: Towards A Basic Bibliography. NY: International General.
- Siegelau, S. (1979) Preface: A Communication On Communication. In: Armand Mattelart & Seth Siegelau (Eds.), *Communication and Class Struggle. Volume 1: Capitalism, Imperialism* (Pp. 11- 21) NY: International General.
- Siegelau, S. (1983) Preface: Working Notes On Social Relations İn Communication and Culture. In:Armand Mattelart & Seth Siegelau (Eds.) *Communication and Class Struggle. Volume 2: Liberation, Socialism* (Pp. 11-16) NY: International General.
- Sil. N. P. (2008) Postcolonialism and Postcoloniality: A Premortem Prognosis. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 7(4): 20-33.
- Simon, A. F. (1997) Television News and International Earthquake Relief, *Journal of Communication* 47, Pp. 82–93.
- Simpson, C. (1994) *The Science of Coercion: Communication Research and Psychological Warfare 1945-1960*. New York: Oxford University Press.
- Simpson, C. (1996) Elisabeth Noelle-Neumann's 'Spiral of Silence' and the Historical Context of Communication Theory, *Journal of Communication* 46, Pp. 149–72.
- Slack, J. D. (1984) *Communication Technologies and Society: Conception of Causality and the Politics of Technological Intervention*. NJ: Ablex.
- Slack, J. D. and M. Allor (1983) The Political and Epistemological Constituents of Critical Communication Research. *Journal of Communication* 33 (3): 208- 218.
- Smythe, D. (1981) *Dependency Road: Communications, Capitalism, Consciouness and Canada*. N.J.: Ablex.
- Smythe, D. and T.V. Dinh (1983) On Critical and Administrative Research: A New Critical Analysis. *Journal of Communication* 33 (3): 117 -127.
- Smythe, D. W. (1977) Communications: Blindspot of Western Marksizm. *Canadian Journal of Political and Social Theory*. 1(3): 127.
- Smythe, D. W. (1986) *On Political Economy of C3I*. In:Jorge, Pp. 66-76. (C3I= Command, Control, Communication ve İnförmasiyon)
- Sokal, A. (2008) *Beyond the Hoax: Science, Philosophy and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Sokal, A. ve Bricmont, J. (1999) *Fashionable Nonsense, Postmodern Intellectuals' Abuse of Science*. New York: Picador (St. Martins).
- Sparks, C. (2006) *Contradictions in Capitalist Media Practices*. In: Artz,L. Vd.
- Spencer, H. (1892) *The Evolution of Societies*. In Etzioni, A. and Etzioni, H., S. 9 -13.
- Spengler, O. (1980) *Decline of the West*. New York: random house.
- Sproule, J. M. (2008) "Communication": from Concept To Field To Discipline. In:D. W. Park & J. Pooley (Eds.), *The History of Media and Communication Research: Contested Memories* (Pp. 164–178) New York: Peter Lang.
- Steinmetz, G. (2007) *The Devil's Handwriting*. Chicago: University of Chicago Press.
- Summers, F. (2008) Making Sense of the APA: A History of the Relationship Between Psychology and the Military. *Psychoanalytic Dialogues*, 18:614–637.
- Sungur, S. (2007) Marksist Düşünce Sisteminde Kitle Kültürü ve Televizyonda Yayınlanan Çizgi Filmlerin İdeolojik İşlevlerine Bir Bakış. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2007,(30):125-140.
- Tchakotin, S. (1952) *Le Viol Des Foules Par La Propagande Politique*. Paris: Gallimard.
- Tekinalp, Ş. (2002) İletişim Araştırmalarında İdeoloji ve Küreselleşme: Eleştirel Bir Bakış. <http://www.Siyasaliletisim.Org/Pdf/iletisimarastirmalari.Pdf>
- Theobald, J. (2004) *The Media and the Making of History*. Burlington, VT: Ashgate.
- Therborn, G. (1976) *Science, Class and Society*. London: New Left Books.
- Thompson, E. P. (1964) *The Making of the English Working Class*. New York: Pantheon.
- Thompson, E. P. (1978) *The Poverty of Theory and Other Essays*. London: Merlin Press.

- Thompson, J. (1994) The Theory of the Public Sphere: A Critical Appraisal. In: Polity Reader In Cultural Theory. Polity Press, (91-99)
- Tomlinson, J. (1991) *Cultural Imperialism*. Baltimore: the Johns Hopkins
- Topçuoğlu, N. (1996) *Basında Reklam ve Tüketim Olgusu Türkiye'de Yeni Gazetecilik Yönelimleri ve Basının Sosyo-Kültürel Değişimdeki Rolü* Ankara: Vadi.
- Treanor, P. (1997) Structures of Nationalism. *Sociological Research Online*, 2 (1) [Http://www.Socresonline.Org.Uk/Socresonline/2/1/8.Html](http://www.Socresonline.Org.Uk/Socresonline/2/1/8.Html).
- Tuchman, G. (1983) Consciousness Industry and Production of Culture. *Journal of Communication* 33 (3): 330 - 341.
- Total, N. (2006) *Küreselleşme İletişim Kültürlerarasılık*. İstanbul: Kırmızı.
- Uluç, G. (2003) *Küreselleşen Medya: İktidar ve Mücadele Alanı*. Ankara: Anahtar.
- Uslu, Z. K. (2009) *Bilinç Endüstrisinin İktidar ve Siyaset Pratikleri*. İstanbul: Beta.
- Uzun, R. (2009) İletişim Etiği. İstanbul: Dipnot.
- Volosinov, V.N. (1973) *Marksizm and the Philosophy of Language*. NY: Scminar Press.
- Wahl-Jorgensen, K. (2004) How Not To Found A Field: New Evidence On the Origins of Mass Communication Research. *Journal of Communication*, 54, 547-564.
- Wallerstein, I. (1979) *Capitalist World Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wasco, J. (1981) The Political Economy of the American Film Industry. *Media Culture and Society* 3 (2): 135 -153.
- Wasco, J. (2005) Studying the Political Economy of Media and Information. *Comunicação E Sociedade*, 7: 25-48.
- Wayne, M. (2003) *Marksizm and Media Studies*. London: Pluto.
- Webster, F. (1995) *The Information Society Reader*, London: Routledge.
- Weedon, C. (1987) *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*. New York: B. Blackwell. [Http://www.Massey.Ac.Nz/~Alock/Theory/Foucault.Htm](http://www.Massey.Ac.Nz/~Alock/Theory/Foucault.Htm)
- Westley, B. ve D. Maclean (1957) A Conceptual Model For Mass Communication Research *Journalism Quarterly* 34: 31- 38.
- White, R.A. (1983) Mass Communication and Culture: Transition To A New Paradigm. *Journal of Communication* 33 (3): 279 - 301.
- Wilkie, R. (2008) Supply-Chain Democracy and the Circuits of Imperialism. *The Red Critique*. [Http://Redcritique.Org/Fallwinter2008/Printversions/SupplychaindemocracyandThecircuitsofimperialismprint.Htm](http://Redcritique.Org/Fallwinter2008/Printversions/SupplychaindemocracyandThecircuitsofimperialismprint.Htm)
- Williams, R. (1958/1983) *Culture and Society*. New York: Columbia University Press.
- Williams, R. (1961) *The Long Revolution*. New York: Columbia University Press.
- Williams, R. (1977) *Marksizm and Literature*. NY: Oxford University Press.
- Williams, R. (1980) *Problems In Materialism and Culture*. London: New Left.
- Woolacott, J. (1982) Messages and Meanings. In: Gurevitch, M. et al. (eds.) pp. 91-112.
- Wright, C.R. (1959) *Mass Communication: A Sociological Perspective*. NY: Random House.
- Wright, C.R. (1960) Functional Analysis and Mass Communication. *Public Opinion Quarterly*, 24 (4): 605 - 620.
- Wright, C.R. (1974) Functional Analysis and Mass Communication Revisited. In: J. G. Blumler and E. Katz (Eds.), pp. 197 -212.
- Yengin, H. (1994) *Ekranın Büyüsü Batı'da Değişen Televizyon Yayıncılığının Boyutları ve Türkiye'de Özel Televizyonlar*. İstanbul: Der Yayınları.
- Zizek, S. (2003) Homo Sacer As the Object of the Discourse of the University. [Http://www.Lacan.Com/Hsacer.Htm](http://www.Lacan.Com/Hsacer.Htm).